

Sammlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 118 1997

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Göteborg: Lars Lönnroth, Stina Hansson

Lund: Per Rydén, Margareta Wirmark, Eva Hættner Aurelius

Stockholm: Ingemar Algulin, Anders Cullhed

Uppsala: Bengt Landgren, Johan Svedjedal, Torsten Pettersson

Redaktörer: Hans-Göran Ekman (uppsatser) och Claes Ahlund (recensioner)

Distribution: Svenska Litteratursällskapet,

Litteraturvetenskapliga institutionen, Slottet ing. A0, 752 37 UPPSALA

Utgiven med stöd av

Humanistisk-Samhällsvetenskapliga Forskningsrådet

Redaktionen tackar de professorer i ämnet som verkat som referenter under en tvåårsperiod:

Ingemar Algulin, Anders Cullhed, Eva Hættner Aurelius, Ulla-Britta Lagerroth och Thure Stenström.

Bidrag till *Samlaren* insändes till Litteraturvetenskapliga institutionen, Slottet ing. A0, 752 37 Uppsala. Samtliga insända uppsatser granskas av externa referenter. Ej beställda bidrag skall lämnas först i form av utskrift och efter antagning även på diskett i något av ordbehandlingsprogrammen Word for Windows, Word for DOS eller Word Perfect.

ISBN 91-87666-12-x

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by
Gotab, Stockholm 1998

många tillfällen då läsaren frågar sig vilka av de många uppkastade bollarna det är som är de verkligt viktiga i sammanhanget och kan tycka sig ha förlorat huvudorienteringen. För det tredje skulle jag också gärna ha sett en avslutande sammanfattning av resultaten. En sådan behövs ju alltid i ett komplext vetenskapligt verk – och alldeles särskilt i en bok som är så innehållsrik och viktig som denna.

Sina Hansson

Ulf Olsson, *Levande död. Studier i Strindbergs prosa*. Symposium. Stockholm/Stehag 1996.

Det är spännande att få en ny, omfattande studie om Strindbergs författarskap i sin hand. Under senare år har böcker och uppsatser publicerats som brutit med den biografiska inriktning som varit kännetecknande för mycket i den tidigare Strindbergforskningen. Ulf Olssons undersökning, *Levande död. Studier i Strindbergs prosa* är också ett led i ett nytt sätt att närma sig Strindbergs verk. Han är dock inte den förste som utmanar den författarcentrerade Strindbergforskningen, vilket inledningen på hans bok kan få läsaren att tro. Strindberg påbörjade mytologiseringen av sig själv och den akademiska forskningen har, menar Olsson, genom sin biografiska inriktning och ”genom sin ovilja att djupare problematisera förhållandet mellan författaren och texten, från sitt håll bidragit till mytologiseringen (också när den velat korrigeras denna).” (s.13)

Den inledande beskrivningen av forskningsläget syns mig inte rättvisande. Det finns en internationell forskning med namn som Michael Robinson, Freddie Rokem och Per Stounbjerg som helt uppenbart försökt belysa författarfunktion och textbegrepp hos Strindberg. För mig är det en smula obegripligt varför Ulf Olsson väljer att i inledningen se bort från den utveckling som faktiskt skett inom Strindbergforskningen och måla upp en så svart-vit bild, särskilt som han senare i sin undersökning refererar till flera nya studier. Möjligen är det för att bättre profilera sin egen inriktning men han riskerar därmed också att redan i inledningskapitlet ha förlorat en del läsare som känner sig provocerade av den bild som framtonar av tidigare Strindbergforskning.

Det är således en utmanande position som Ulf Olsson intar i sin studie som också har ett omfattande syfte. I inledningen diskuteras såväl konstens och litteraturens roll som vara som modernitetsbegreppet och kapitlet mynnar ut i ett försök att bestämma Strindberg som allegoriker. Det sistnämnda blir också det bärande begreppet i de analyser som följer på det omfattande inledningskapitlet. Detta kapitel är dock en smula problematiskt eftersom det både är för omfattande och samtidigt för kort. De teoretiska diskussionerna kring hur lit-

teraturen under Strindbergs tid alltmer antar varukaraktär och dess relation till modernitetsbegreppet blir, genom att det inte placeras i en bestämd historisk kontext, alltför generellt. Risker är därmed att det mönster Ulf Olsson tycker sig skönja i Strindbergs texter egentligen inte enbart är typiskt för Strindberg. När konsten blir vara försvarar den sig genom att dölja sig; den blir allegori:

På ett plan kan den gå marknaden till mötes, genom att göra sig läsbar – och samtidigt drar den sig undan marknaden genom att förbehålla den verkliga läsningen bara för dem som vägrar att betrakta litteraturen som ett objekt för konsumtion. Detta gäller konkret också för Strindberg. I Strindbergs författarskap växer allegoriseringen allt tydligare fram som litteraturens specifika försvar mot marknaden, och det är denna process jag vill studera. (s.29)

Citatet visar ett genomgående drag i Olssons studie, nämligen att mycket generella antaganden utgör grunden för att förstå Strindbergs specifika texter. Ulf Olsson betonar att det är texterna som står i centrum i hans studie, men genom att hans förståelse av dessa utgår från en bestämd syn på konstens funktion i ett visst, men inte helt preciserat, samhälleligt skede blir hans position problematisk. Jag saknar en konkret historisk förankring: vilka är t.ex. de läsare som Strindberg skrev för och som, genom att vägra att se litteraturen som en vara, kan komma åt någon slags underliggande mening i texten? Och kan den processen sammanfattas under begreppet allegori? Snarare syns det mig som vi närmar oss det begrepp, palimpsest, som Susan Gilbert och Sandra Gubar införde i kvinnolitteraturforskningen. De menade ju att de kvinnliga 1800-talsförfattarna skenbart anpassade sig till en manlig litterär norm men att deras texter dolde en annan skrift som kunde läsas av de samtida kvinnorna. Palimpsestbegreppet har varit omdiskuterat bl.a. för att det tenderar att bli statiskt och historielöst.

I Ulf Olssons läsningar av ett urval av Strindbergs texter fungerar allegoribegreppet bäst i analysen av *Inferno*. Det beror på att *Inferno* kan ses i ljuset av en kristen litterär tradition och att verket därmed kan placeras in i en allegorisk genre. I andra texter tycks det mig, som nämnts, att allegorin snarare glider över i ett slags vagare palimpsestbegrepp.

Avsaknaden av historisering i studien påverkar även analysen av kvinnlighetens funktion i Strindbergs texter. Visserligen talar Ulf Olsson om ett ideologiskt-politiskt projekt i romanen *En dåres försvarstal*, men hävdar att ytterst skrivs kvinnan in i en estetisk problematik som handlar om hållningen till konsten. Kvinnan reduceras här till ett tecken för det formlösa som ges liv av konst-

nären. Därmed reduceras könsproblematiken i Strindbergs text och vidareförs även den manliga blick genom vilken kvinnan ses i romanen.

I analysen av *Inferno* anlägger Ulf Olsson dock ett genusperspektiv på texten och för ett intressant resonemang om det han kallar den manliga självtillräckligheten i Strindbergs texter – försöket att gestalta en manlighet helt oberoende av det motsatta könet. Det tillstånd som då skildras kan snarast beskrivas som ett slags regression, ett oskuldstillstånd, menar Olsson. I *Inferno* tillskrivs kvinnan definitivt demonrollen enligt Ulf Olsson. Enligt min mening får kvinnligheten dock en radikalt annorlunda funktion i Strindbergs senare verk. Men punktvis gör Ulf Olsson intressanta iakttagelser rörande förhållandet manligt/kvinnligt i Strindbergs texter. Detta är ju heller inte huvudsaken i Olssons bok. Som framkommit är jag skeptisk till det överordnade projektet i studien – det är analysen av *Inferno* som fungerar bäst beträffande Strindbergs texter som allegorier – men t.ex. analysen av berättelsen ”Tschandala” med dess koppling av kön och kolonialism tillför ett hittills inte beaktat perspektiv.

Nya sätt att närma sig Strindbergs texter är välkomna och jag delar således Ulf Olssons uppfattning att den biografiskt inriktade forskningen varit för dominerande. Ulf Olssons bok är därför en stimulerande utmaning mot invanda sätt att se på Strindbergs texter. Samtidigt är jag inte ense med Olsson i hans övergripande syn på texterna som allegorier och deras funktion på den litterära marknaden. Därtill är Olssons resonemang alltför generella och abstrakta och saknar förankring i en historisk kontext. Men flera av de textanalyser som görs är stimulerande och ger nya aspekter på Strindbergs verk.

Margaretha Fablgren

Bo G Jansson, *Postmodernism och metafiktion i Norden*. Hallgren & Fallgren Studieförlag AB. Uppsala 1996.

”Den postmoderna romanens två mest karakteristiska kännetecken är intertextualiteten och metafiktionen”, skriver Bo G Jansson i sin bok *Postmodernism och metafiktion i Norden* (1996, s.18 et passim), och med tanke på den frekvens med vilken detta påstående med variationer återkommer i boken tycks detta vara en av författarens huvudpoänger. Påståendet tarvar i sin tur åtminstone tre definitioner: 1) ”postmodern roman”; 2) ”intertextualitet” och 3) ”metafiktion”. Punkt ett i detta led är ju det som är huvudföremålet i Janssons bok och jag ska därför spara den till sist.

Låt mig istället börja med Janssons användande av begreppet ”intertextualitet”. Jag söker nyfiket efter en definition i ett avsnitt med rubriken ”Intertext och metafiktion”, men allt jag får reda på är att det postmoder-

na verket med hjälp av dessa två grepp på ett ytligt plan riktar uppmärksamheten ”mer blott mot sig självt eller mot andra och äldre texter” (s.18).

Naturligtvis kan vi säga att forskarsamhället numera utvecklat någon form av common-sense-förståelse av begreppet ”intertextualitet” (påverkan från och/eller samspel med andra texter), men när begreppet används för att definiera ut en hel-ism i förhållande till i synnerhet modernismen blir denna undfallenhet problematisk.

Ta till exempel den poststrukturalistiskt influerade teoretikern Michael Riffaterres användande av begreppet i *Semiotics of Poetry*: ”To perceive a text as a transform of an intertext is to perceive it as the ultimate word game, that is, as literary” (1978, s.42). För Riffaterre (och många med honom) är sålunda *all* litterär text frukten av andra texter. Hans analysarbete går alltså ut på att fastställa detta spel med andra texter som varje litterär, poetisk text etablerar. Att detta spel skulle vara förbehållet, eller ens mer frekvent inom, postmodernistisk litteratur torde vara Riffaterre främmande.

Jag anar att jag faktiskt håller med Jansson om intertextualitetens stora betydelse för den postmoderna romankonsten, men i skenet av de olika konnotationer begreppet ”intertextualitet” för med sig blir påståendet för vagt om man inte tydligare definierar sina utgångspunkter.

Metafiktionen diskuteras desto flitigare. Och det är också metafiktionen som ägnas en historisk översikt, med flera exempel från svensk romantisk romankonst; bland andra Fredrik Cederborghs *Uno von Thrazenberg*, Claës Livijns *Johan David Lifbergs lefverne* och Carl Fredrik Dahlgrens *Ungdomsfantasier, eller Nahum Fr. Bergströms krönika af och öfver honom sjelf* – detta är väl valda texter och de erbjuder goda pedagogiska exempel på metafiktiva strategier.

Men även om jag här känner mig säkrare på vad Jansson menar, saknar jag en arbetsdefinition av begreppet. På ett ställe heter det förvisso: ”Metafiktiv konst är självbespeglande konst som tematiserar förhållandet mellan konst och verklighet”. Javisst, men *hur*? Att snabbt presentera begreppen ”mise en abyme” och ”short circuit” löser ju inte knuten om jag inte får reda på hur Jansson själv tänker sig dessa begrepp. På ett ställe beskriver Jansson ”mise-en-abymens” effekt som att ”distinktionen mellan fiktion och verklighet, mellan insida och utsida och mellan subjekt och objekt, ger intryck av att vara otydlig eller rentav fullständigt upphävd” (s.95).

Ja. Gott så. Men redan följande mening bjuder på ett språng där åtminstone jag tappar balansen: ”Resultatet blir i grund och botten inte antiverkligt utan i stället snarare hyperverkligt”.

Här hade ett argumenterande mellanled varit klagörande; jag påpekar detta faktum eftersom jag finner det-